

Mezinárodní workshop „Confrontation – Cooperation – Coordination. Christian Churches in the Soviet Bloc“

V Budapešti se dne 26. září 2017 uskutečnilo pracovní setkání historiků, kteří se zabývají církevními dějinami druhé poloviny 20. století. Mezinárodní workshop organizoval maďarský paměťový institut Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) ve spolupráci s německým Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa (BKGE) a Centrem výzkumu humanitních věd maďarské akademie věd (Magyar Tudományos Akadémia, MTA). K účasti byli pozváni čeští, maďarští, němečtí, polští, slovenští a rumunští badatelé. Ústav pro studium totalitních režimů oslovila předsedkyně Rady NEB Réka Földváryné Kisssová a zastupovali jej Markéta Doležalová, Stanislava Vodičková a autor tohoto textu.

Program workshopu se soustředil na otázku dosavadního výzkumu vztahů mezi církví či křesťanskými denominacemi na straně jedné a států střední a východní Evropy po 2. světové válce na straně druhé. Příspěvky měly představit badatelské otázky, které zkoumají jednotlivé národní akademické a paměťové instituce, následné diskuse pak směřovaly ke komparaci přístupů, hledání možností pro společný výzkum a forem spolupráce. Kromě toho měl workshop přispět k navázání kontaktů mezi jednotlivými výzkumnými pracovišti a učinit první krok k uvažované mezinárodní konferenci podobného zaměření.

Kratší příspěvky se přednášely ve třech blocích: 1) Vztah církve a státu, církevní politika, ideologie versus pragmatismus, 2) Národní a etnická specifika, kariéry a religiozita a 3) Motivace spolupráce a konfliktu, lidsko právní hnutí a církve. První blok zahájil Władysław Bułhak (Instytut Pamięci Narodowej, IPN) a hovořil o spolupráci Polska a Maďarska v politice vůči domácí církvi a Svatému stolci. Na něj navázali András Fejérdy (MTA) s přehledem pravidelných porad představitelů církevní politiky ve východním bloku a Burkhard Olschowsky (BKGE) s úvahou o vztazích státu a církve v Německé demokratické republice a Polsku. Příspěvek Stanislavy Vodičkové (ÚSTR) pak poukázal na hlavní směry církevní politiky v Československu a představil projekt o pronásledování křesťanů v letech 1939–1989.

Na začátku druhého bloku se Michal Sklenář (ÚSTR) věnoval oživení nacionálního aspektu v proticírkevní propagandě v prvních letech existence komunistického režimu v Československu. Stefano Bottoni (MTA) pokračoval výstupem o maďarských křesťanech v komunistickém Rumunsku, Pavol Jakubčín (Ústav paměti národa) promluvil o prorežimních kněžských organizacích v Československu a Anca Sincanová (Gheorghe Șincai Institute of the Romanian Academy) hovořila o vztahu centrální a lokální církevní politiky v Rumunsku na příkladu Transylvánie.

Ve třetím bloku se Réka Földváryné Kisssová (NEB) zaměřila na protestantská církevní společenství v Maďarsku, Markus Meckel (European Network Remembrance and Solidarity) na roli církve při revoluci v roce 1989, Markéta Doležalová (ÚSTR) na vztah protagonistů českých lidsko právních iniciativ a katolického prostředí a příspěvky uzavřel Rafał Łatka (IPN) s poznámkami ke specifické situaci církve v Polsku.

Debaty ukázaly možné směry budoucí vzájemné spolupráce oslovených institucí. Prameny dostupné v jednotlivých zemích se nyní využívají především pro domácí

výzkum, případně s nimi pracují historici vybavení příslušným jazykem. Archiválie jsou však mnohdy torzovité, vztahy mezi církví a státem nepostihují dostatečně a pro širší perspektivu střední a východní Evropy (s vědomím specifik států východního bloku) úzce zaměřené rešerše nepostačují. Konkrétní příklad zmiňoval András Fejérdy, když hovořil o snaze kompletovat materiály ke schůzkám vrcholných představitelů církevní politiky v zemích sovětského vlivu: v maďarském prostředí mají k dispozici údaje od roku 1957 a pouze ke schůzkám s účastí maďarských funkcionářů, proto vybídl k úvaze o pátrání v dalších zemích. Od ostatních účastníků workshopu v této souvislosti opakovaně zaznělo, že bez překladů dílčích studií, nebo alespoň rešerší do anglického jazyka zůstává dopad výzkumů lokálně omezený a že nepřístupnost ruských archivů, a tedy koordinace církevní politiky z Moskvy lze částečně nahradit výzkumem v archivech ukrajinských.

Za velmi pozitivní zjištění lze považovat zájem badatelů o podobná témata i spolupráci – vztahy státu a církve, vliv sovětské církevní politiky na církevní politiky národní, specifické podmínky existence církve v jednotlivých zemích, situace různých sociálních skupin v rámci církve, vztažení těchto procesů k historii papežství a k papežské diplomacii. Z příspěvků i diskusí vyplynulo, že obdobné výzkumy církevních dějin probíhající dosud především na národní úrovni je třeba vzájemně propojit a komparovat. Na workshop by tak v budoucnu měla navázat další setkání a debaty, jež umožní prezentovat i propojit badatelské otázky a záměry na mezinárodním fóru.

◆ Michal Sklenář